



VISIEDOCUMENT | DECEMBER 2020

Ontwikkeling van het lectoraat¹



Vereniging Hogescholen

Praktijkgericht onderzoek in het hbo

Hogescholen verrichten praktijkgericht onderzoek. Dit onderzoek is gericht op het verhogen van de kwaliteit van de hbo-afgestudeerden, op het responsief houden van het onderwijs én op het innoveren van de beroepspraktijk. Kortom, praktijkgericht onderzoek is cruciaal voor de aansluiting tussen het hbo-onderwijs en de arbeidsmarkt. De wisselwerking en co-creatie die ontstaat tussen onderwijs, onderzoek en de beroepspraktijk is kenmerkend voor praktijkgericht onderzoek dat onder leiding van lectoren wordt uitgevoerd. Deze samenwerking betreft zowel de vraagstelling, de uitvoering als de toepassingen van de resultaten in de praktijk en het onderwijs. Om dit te kunnen realiseren vindt praktijkgericht onderzoek vrijwel altijd plaats in netwerken en is het vaak kortcyclisch om aan te sluiten bij de behoeften van de praktijk. In dit onderzoek worden verschillende soorten kennis gecombineerd; zowel wetenschappelijke kennis als kennis, ervaring en kunde van praktijkprofessionals. Daarbij wordt er nauw samengewerkt met de praktijk om te zorgen dat onderzoeksresultaten ook begrepen en gebruikt worden. Praktijkgericht onderzoek draagt op deze manier er aan bij dat het onderwijs aan hogescholen verbonden wordt met de actuele ontwikkelingen in de samenleving en arbeidsmarkt.

Praktijkgericht onderzoek heeft zich de afgelopen twee decennia in een hoog tempo ontwikkeld tot een onmisbare vorm van wetenschappelijk onderzoek in de Nederlandse kennisinfrastructuur. De breedte van onderzoeksproducten biedt een kans om op een meer gedifferentieerde manier naar wetenschap te kijken. Praktijkgericht onderzoek verruimt hiermee het beeld van wat wetenschap is en hoe wetenschap bij kan dragen aan maatschappelijke uitdagingen. Daarnaast vormt praktijkgericht onderzoek een cruciale schakel tussen het meer fundamentele onderzoek en de implementatie van deze nieuwe

¹ De afgelopen jaren is er een diversiteit ontstaan in de terminologie voor het lectoraat of onderzoekseenheid. Naast 'lectoraat' en 'kenniskring' worden in toenemende mate de termen 'onderzoekseenheid' en 'onderzoeksgroep' gebruikt.

ideeën in de (beroeps-)praktijk. Hiermee kan het onderzoek wezenlijk bijdragen aan het oplossen van brede maatschappelijke uitdagingen en benodigde transitie, bijvoorbeeld op het gebied van energie, zorg en digitalisering. Daarnaast draagt het bij aan vernieuwing van het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties.

Ontwikkeling praktijkgericht onderzoek

Lectoren zijn nu zo'n twintig jaar actief in het hbo. In de eerste jaren hiervan hebben hogescholen moeten pionieren; ontdekken en uitvinden wat een lector en lectoraat voor hun instelling kon betekenen. Lectoren konden dan ook met uiteenlopende opdrachten van start gaan bij een hogeschool, bijvoorbeeld van vooral de hogeschool verbinden met de buitenwereld tot het vernieuwen van het onderwijs. Maar deze tijd van 'laat duizend bloemen bloeien' hebben hogescholen inmiddels achter zich gelaten. Er is een duidelijk beeld wat praktijkgericht onderzoek is, waar het aan moet voldoen en welke eisen dit stelt aan de professionals die dit onderzoek uitvoeren en leiden. Zo is er een duidelijk en eenduidig beeld van wat er van een lector wordt verwacht en is de lector sinds 2017 wettelijk verankerd aan het hbo. Daarnaast is het profiel van de lector het afgelopen jaar geactualiseerd.

Zo zijn de volgende benoemingseisen voor de verschillende aspecten van de lector benoemd:

- **Onderzoek**
Een lector beschikt over bewezen wetenschappelijke kwalificaties en is gepromoveerd en heeft actuele kennis en ervaring op het terrein van wetenschappelijk (praktijkgericht) onderzoek.
- **Praktijk in het werkveld en de samenleving**
Een lector voert het onderzoek zoveel mogelijk uit in samenwerking met werkveld en samenleving, en ontwikkelt specifieke kennis voor afzonderlijke bedrijven en instellingen, maar vooral generieke kennis die in tal van situaties toepasbaar is.
- **Onderwijs**
Een lector heeft kennis van en aantoonbare ervaring met het ontwikkelen en uitvoeren van onderwijsactiviteiten.
- **Algemene (randvoorwaardelijke) kwaliteitseisen**
 - **Visie:** een lector is een autoriteit op zijn vakgebied en is een visionair én realistisch denker. Een lector heeft zicht op de ontwikkelingen in het eigen vakgebied en zet van daaruit lijnen uit naar de toekomst.
 - **Multidisciplinair:** een lector analyseert, onderzoekt en lost vraagstukken op in multidisciplinaire samenwerkingsverbanden, waar dat nuttig en nodig is.
 - **Kennisontwikkeling en onderzoekseenheid:** een lector ontwikkelt een samenhangend onderzoeksprogramma en draagt zorg voor de uitvoering daarvan door middel van het uitwerken van onderzoeklijnen naar inhoud, doelen, methodologie en begroting aansluitend op actuele ontwikkelingen in het werkveld. Een lector draagt zorg voor de ontwikkeling van nieuwe kennis, producten, processen en diensten leidend tot beroepsinnovatie, curriculumvernieuwing, verder onderzoek, publicaties, presentaties en strategische positionering. Een lector richt voor zover het tot de taak van de lector behoort een onderzoeksteam in, ontwikkelt die verder en draagt zorg voor de effectieve en efficiënte realisatie van de doelen van dit onderzoeksteam.
 - **Disseminatie van kennis, implementatie van verbeter- en innovatietrajecten, en valorisatie:** een lector implementeert, daar waar mogelijk en relevant, de ontwikkelde kennis in het onderwijs en de praktijk. Een lector handelt diplomatiek, als adviseur en als veranderingsmanager.
 - **Acquisitie:** acquisitie door lectoren is geen doel op zichzelf. Het team waar de lector deel van uitmaakt is verantwoordelijk voor de acquisitie.
 - **Netwerkvorming in de driehoek:** een lector beschikt over een relevant (inter)

nationaal en regionaal netwerk in de onderzoekswereld, de praktijk en de onderwijspraktijk en weet per project de juiste mensen en organisaties bij elkaar te brengen. Een lector is nieuwsgierig naar ontwikkelingen in andere disciplines en staat open voor gezamenlijke initiatieven.

Binnen de Vereniging Hogescholen is afgesproken dit profiel periodiek te updaten en dit als leidraad te gebruiken. In een vervolgoopdracht kunnen ook de andere onderzoeksfuncties, zoals docentonderzoekers en postdocs nader gedetailleerd worden om zo loopbaanpaden en carrièreperspectief op het gebied van praktijkgericht onderzoek in het hbo te stimuleren en beter zichtbaar te maken.

Van stimuleren lectoren naar stimuleren krachtige onderzoeksgroepen

Bij de start van praktijkgericht onderzoek in het hbo is in eerste instantie vooral ingezet op het stimuleren van het aanstellen van lectoren; dat zorgde in de beginjaren voor een grote toename in het aantal lectoren. Maar juist om een lector effectief te kunnen laten zijn en ook de eerdergenoemde meerwaarde van praktijkgericht onderzoek te kunnen verwezenlijken, is inbedding in duurzame en effectieve onderzoeksgroepen van cruciaal belang. In de verkenning praktijkgericht onderzoek (2019) wordt de volgende visie gegeven:

'Onderzoeksgroepen van hogescholen hebben voldoende capaciteit om hun rol optimaal en kwalitatief goed te vervullen. De onderzoeksgroepen zijn duurzaam, voldoende omvangrijk en gebouwd op basis van een volledig functiehuis, met lectoren, hbo-postdocs, promovendi, docent-onderzoekers, onderzoekende practitioners en studenten. Elke hogeschool heeft een ondersteunende structuur van voldoende omvang ter stimulering van het onderzoek en de verbinding met het onderwijs.' (p. 5)

Naast het hebben van voldoende capaciteit – wat ook op hogeschool- of regioniveau kan worden gerealiseerd – is ook het zoeken van verbinding een wezenlijk kenmerk van een kwalitatief goed lectoraat. Verbinding met het onderwijs, het werkveld en/ of de samenleving, bijvoorbeeld in een fieldlab of Centre of Expertise; verbinding met regionale en nationale kennisagenda's, maar ook verbinding met andere lectoren en lectoraten op hetzelfde thema en ook op elkaar aanvullende thema's, bijvoorbeeld ict of energie is een krachtig middel om capaciteit te bundelen en de kwaliteit van de betreffende lectoraten te borgen en te verhogen.

Regieorgaan SIA ondersteunt deze ontwikkeling met o.a. de lectorenplatforms en de SPRONG-regeling. Een lectorenplatform is georganiseerd rondom een thema dat aansluit bij de kennis- en innovatieagenda's en grote maatschappelijke vraagstukken. Lectoren bundelen hier krachten, delen kennis en werken samen. Er zijn inmiddels 22 lectorenplatforms: van applied sciences tot ict-onderzoek en van circulaire economie tot veiligheid. Met behulp van de SPRONG-regeling krijgen onderzoeksgroepen met potentie de gelegenheid om in 8 jaar tijd uit te groeien tot krachtige onderzoeksgroepen. Hierbij wordt samenwerking tussen hogescholen gestimuleerd. Maar uiteindelijk is een toereikende eerste geldstroom voor het onderzoek een belangrijke randvoorwaarde om bovengenoemde visie te realiseren en om een optimale verbinding tussen onderzoek en onderwijs te borgen.

Kwaliteitsborging lectoraten

Juist om praktijkgericht onderzoek goed te laten integreren in ons kennisecosysteem hebben hogescholen net als andere kennis- en onderzoeksinstellingen het Nationaal Plan Open Science (2017) en de Nederlandse gedragscode voor wetenschappelijke integriteit (2018) onderschreven en wordt gewerkt aan het nakomen van de bijbehorende zorgplichten.

In de gedragscode worden belangrijke principes als eerlijkheid, zorgvuldigheid, transparantie, onafhankelijkheid en verantwoordelijkheid geëxpliciteerd. Daarnaast worden normen voor goede onderzoekspraktijken gesteld. Ook worden zorgplichten van de instelling die achter deze normen weggkomen, uitgelegd; dit reikt van training en supervisie tot het inrichten van de goede onderzoekscultuur, maar ook ethische normstelling en procedures en afspraken omtrent databeheer. Tenslotte is er ook aandacht voor een goede afhandeling van eventuele klachten over schending van de wetenschappelijke integriteit. Zo is er sinds het onderschrijven van de gedragscode in verenigingsverband de handreiking Ethische toetsing en het Model Klachtenregeling opgesteld, op basis waarvan elke hogeschool zijn eigen processen kan inrichten. De Vereniging Hogescholen is sinds dit jaar ook aangesloten bij het Landelijk Orgaan Wetenschappelijke Integriteit (LOWI) als instantie voor een second opinion op dit gebied. Ook ondersteunt de Vereniging Hogescholen het Netherlands Research Integrity Network (NRIN) om zo kennisdeling en netwerkvorming rond deze zorgplichten op het gebied van wetenschappelijke integriteit voor de hogescholen te stimuleren.

Middels het Brancheprotocol Kwaliteitszorg Onderzoek (BKO), vergelijkbaar met het Standaard Evaluatie Protocol voor de evaluatie van onderzoek aan universiteiten, worden alle onderzoeksgroepen in het hbo minimaal eens per 6 jaar door een externe visitatiecommissie geëvalueerd aan de hand van de volgende vijf standaarden:

- 1 De onderzoekseenheid heeft een relevant, ambitieus en uitdagend onderzoeksprofiel en een onderzoeksprogramma met bijbehorende doelen die zijn geoperationaliseerd in een aantal indicatoren.
- 2 De wijze waarop de eenheid is georganiseerd, de inzet van mensen en middelen en de interne en externe samenwerkingsverbanden, netwerken en relaties maken de realisatie van het onderzoeksprofiel mogelijk.
- 3 Het onderzoek van de onderzoekseenheid voldoet aan de standaarden die in het vakgebied gelden voor het doen van onderzoek.
- 4 De onderzoekseenheid realiseert voldoende relevantie op het gebied van:
 - de beroepspraktijk en de samenleving;
 - onderwijs en professionalisering;
 - kennisontwikkeling binnen het onderzoeksdomein.
- 5 Het onderzoek heeft in voldoende mate impact op de hiervoor omschreven gebieden. De onderzoekseenheid voert regelmatig en systematisch evaluatie uit van de onderzoeksprocessen en resultaten. Aan de uitkomsten daarvan verbindt de onderzoekseenheid waar nodig verbeteringen.

De Commissie Evaluatie Kwaliteitszorg Onderzoek (CEKO) houdt toezicht op de uitvoering van het BKO en evalueert, jaarlijks in haar brancherapportage, de werking van het BKO en doet aanbevelingen ter verbetering.

De zichtbaarheid en meetbaarheid van de doorwerking van lectoraten wordt per onderzoeksgroep getoetst aan de hand van de hierboven weergegeven standaard 4 van het BKO. Daarnaast is in het rapport Meer waarde met hbo (2018) uitgebreid stilgestaan hoe er binnen praktijkgericht onderzoek tijdens het hele onderzoeksproces wordt gewerkt aan doorwerking naar onderwijs en docentprofessionalisering, werkveld en samenleving, en wetenschap. Het betreft hier een brede waaier aan mogelijke onderzoeksproducten: bijvoorbeeld toolkits voor professionals, prototypes, apps, moocs, digitale platforms, visualisaties, inspiratieboeken, simulators, robots en onderwijsprogramma's. In de Atlas Praktijkgericht onderzoek (2020) staat tenslotte aangegeven hoe hogescholen actief zijn op brede maatschappelijke thema's als gezondheid, energie en samenleving. Hierin is aangegeven welke lectoren of lectorenplatforms waar actief zijn en welke Centres of Expertise er op een thema aanwezig zijn.

Lectoraten en derde cyclus

Binnen het hbo wordt momenteel hard gewerkt aan een plan voor een pilot met een eigen derde cyclus; de professional doctorate in het hbo. Een van de uitgangspunten hierbij is dat er niet per lectoraat of hogeschool, maar per thema (bijvoorbeeld energie, zorg of kunsten) door een cluster van hogescholen gewerkt zal worden aan een propositie voor een pilot; een zogenaamd *graduate network*. Daarnaast zal deze ontwikkeling plaatsvinden binnen een verenigingsbreed kader om de herkenbaarheid en kwaliteit van een derde cyclus in het hbo te borgen. Voor de landelijke kwaliteitsborging wordt een validatiecommissie professional doctorates in het leven geroepen. Daarnaast wordt voor de pilotfase per thema een commissie ingesteld, waarbij voor het bewuste domein een opleidingsprofiel en beoordelingsmodel wordt vastgesteld. Deze commissie selecteert de lectoren die bevoegd zijn kandidaten te begeleiden en beoordeelt voor de start het plan en de startkwalificaties van de kandidaat. Er zullen daarnaast periodiek kalibratiesessies met lectoren uit de begeleidingspool plaatsvinden om de gezamenlijke normvinding te bevorderen.

Toekomstbeeld

In de vorig jaar uitgevoerde verkenning praktijkgericht onderzoek (OCW, VH en SIA, 2019) wordt het gedeeld toekomstbeeld voor praktijkgericht onderzoek duidelijk gegeven. Het schetst de ontwikkeling van praktijkgericht onderzoek op hogescholen – en hiermee dus ook de lectoraten – waarbij a) dit onderzoek een volwaardig onderdeel uitmaakt van ons (regionale, nationale en internationale) kennisecosysteem, met b) hogescholen die toegerust zijn op hun rol, met duurzame en effectieve onderzoeksgroepen.

Voor wat betreft het volwaardig onderdeel van het kennisecosysteem betekent dit dat er onder andere gewerkt wordt aan:

- samenwerkingsverbanden met een duurzaam karakter, waarbij hogescholen participeren of penvoerend zijn in meer regionale en nationale consortia;
- de belangrijke en verbindende rol van hogescholen in onderzoeksconsortia in het kader van de NWA routes en in de missiegedreven programma's van de topsectoren;
- het structureel kwalitatief en kwantitatief duiden van de impact van het praktijkgericht onderzoek;
- partnerschappen met andere kennisinstellingen vanwege de expertise van hogescholen op het gebied van realiseren van impact van kennis naar de regio en het bijzonder het mkb;
- toenemende participatie in Europese onderzoeksprogramma's, waarbij hogescholen vaker penvoerend zijn;
- synergie tussen de verschillende fysieke samenwerkingsplekken (campussen, living labs, fieldlabs, Centers of Expertise); en
- meer organisatorische samenwerking tussen kennisinstellingen, bijvoorbeeld via dubbelaanstellingen (o.a. lectoren in instituten, lector-hoogleraren en practor-lector) waardoor de verbinding in het kennisecosysteem wordt versterkt.

Voor wat betreft de toerusting op de rol van de hogescholen met duurzame en effectieve onderzoeksgroepen betekent dit dat er onder andere gewerkt wordt aan:

- langjarig commitment aan onderzoeksthema's die van belang zijn voor de regio en relevant in nationaal en aansluitend in internationaal perspectief, waarbij het van belang is dat er voldoende ruimte blijft om in te spelen op de dynamiek van de opleidingen en de omgeving;
- robuuste onderzoeksgroepen, die niet afhankelijk zijn van bijvoorbeeld één lector of tijdelijke projectfinanciering – waarbij dit ook over de hogeschool of regio heen georganiseerd kan worden;

- inzet van de middelen die het profiel en de identiteit van de hogeschool weerspiegelt;
- een toename van de gehele capaciteit van de onderzoeksgroepen, zodat met name het aantal docentonderzoekers en hiermee de verbinding tussen het onderwijs en onderzoek structureel wordt;
- meer aandacht voor de verantwoordelijkheid van de lector voor de inhoud en management van het onderzoek en voor de samenwerking met hoofddocenten voor de verbinding van het onderzoek met het onderwijs;
- meer aandacht voor carrièrepaden voor onderzoekers binnen de onderzoeksgroepen en bij de werving van docent-onderzoekers is meer aandacht voor het onderzoeksprofiel;
- het verwerven van meer eerste geldstroommiddelen voor het praktijkgericht onderzoek;
- meer verwerving van middelen uit Europese onderzoeksprogramma's; en
- een goed functionerend nationaal kwaliteitszorgsysteem voor praktijkgericht onderzoek, waarbij het Brancheprotocol Kwaliteitszorg Onderzoek continu doorontwikkeld wordt en op brede maatschappelijke erkenning kan rekenen.

Achtergrondinformatie

- Algra, K. A., Bouter, L. M., Hol, A. M., & van Kreveld, J. (2018). *Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit*.
- Cloosterman, E., Gielen, M., Van der Starre, B. & Van den Toren, J.P. (2019). *De stand van Praktijkgericht Onderzoek in Nederland: de opkomst en positionering van praktijkgericht onderzoek*. Birch, Driebergen.
- Commissie Evaluatie Kwaliteitszorg Onderzoek (2020). *Brancherapport Praktijkgericht onderzoek 2019: Feiten, cijfers en ontwikkelingen*. Vereniging Hogescholen, Den Haag.
- Franken, A., Andriessen, D., Van der Zwan, F., Kloosterman, E., Van Ankeren, M., De Jong, H., Boomkamp, J.W. & Slotman, R. (2018). *Meer waarde met hbo, doorwerking praktijkgericht onderzoek van het hoger beroepsonderwijs*. Vereniging Hogescholen, Den Haag.
- Houterman, J., Oden, P., De Haas, M., Tunovic, A., Smits, K., Ravensbergen, J. & Ngo, T. (2019). *Advies werkgroep functieprofielen*. Vereniging Hogescholen, Den Haag.
- Ministerie van OCW, Vereniging Hogescholen, Regieorgaan SIA (2019). *Verkenning praktijkgericht onderzoek aan hogescholen*. Den Haag.
- Pijlman, H., Andriessen, D., Goumans, M., Jacobs, G., Majoor, D., Cornelissen, A., ... Van Gennip, K. (2017). *Advies werkgroep Kwaliteit van Praktijkgericht Onderzoek en het Lectoraat*. Vereniging Hogescholen, Den Haag.
- Van Wezenbeek, W. J. S. M., Touwen, H. J. J., Versteeg, A. M. C., & van Wesenbeeck, A. (2017). *Nationaal plan open science*.
- Vereniging Hogescholen. (2015). *Brancheprotocol Kwaliteitszorg Onderzoek 2016 – 2022; Kwaliteitszorgstelsel Praktijkgericht Onderzoek Hogescholen*. Den Haag.
- Vereniging Hogescholen. (2016). *Onderzoek met Impact; strategische onderzoeksagenda hbo 2016 – 2020*. Den Haag.

Meer informatie online

- Lectorenplatforms: <https://regieorgaan-sia.nl/praktijkgericht-onderzoek/lectorenplatforms>
- SPRONG-regeling: <https://regieorgaan-sia.nl/financiering/sprong>
- Atlas praktijkgericht onderzoek: <http://www.vh.nl/atlas>